

Katarzyna Nadachewicz

Uniwersytet w Białymstoku

Oczekiwania rodziców oraz uczniów klas III szkoły podstawowej w stosunku do nauczyciela

<https://doi.org/10.18778/8088-169-3.09>

Wstęp

Rozwój oświaty sprawia, że praca nauczyciela budzi społeczne zainteresowanie i poddawana jest ciągłej ocenie. Jest to zrozumiałe, gdyż pod jego opiekę oddaje się to, co jest najcenniejsze dla każdej rodziny – dziecko.

Nauczyciel dla uczniów klas I–III jest nie tylko wychowawcą, ale przede wszystkim przykładem i wzorem do naśladowania. Nie ma nic dziwnego w tym, że rodzice mają swoje oczekiwania wobec nauczyciela, który w tym okresie często jest większym autorytetem niż mama czy tata. Zrozumiałe jest także zainteresowanie społeczeństwa osobą nauczyciela, które chciałoby, aby nauczyciel był uosobieniem wszelkich dodatnich cech moralno-społecznych. Poszukiwania modelu osobowego nauczyciela wciąż trwają.

W tym artykule, w oparciu o wyniki przeprowadzonego badania ankietowego, przedstawię cechy nauczyciela, które zdaniem rodziców i dzieci klas trzecich szkoły podstawowej są najbardziej pożądane dla tego zawodu.

Społeczne oczekiwania wobec nauczyciela

Zawód nauczyciela zaliczany jest do grupy tzw. profesji pomocowych, czyli profesji zorientowanych na człowieka. Najważniejszym wskaźnikiem tej kategorii zawodów jest szczególny kontakt z innym człowiekiem, który stanowi zasadniczy element niniejszej pracy¹. Większość publikacji dotyczących osobowości nauczyciela uwidacz-

1 K. Bobrowski, A. Pisarska, K. Ostaszewski, K. Okulicz-Kozaryn, *Znaczenie kultury i klimatu szkoły dla wyników nauczania oraz spostrzeganego przez nauczycieli nasilenia zachowań problemowych wśród uczniów*, „Edukacja” 2012, nr 4 (120), s. 39–51.

nia duży nacisk na te cechy, które można nazwać specyficznymi dla tego zawodu ze względu na oddziaływanie wychowawcze skierowane na dziecko.

Zawód i rola nauczyciela w społeczeństwie kształtowały się pod wpływem rozmaitych wydarzeń historycznych. Ulegały więc zmianom także oczekiwania wobec nauczycieli: w XIX w. najważniejsza była moralność, obecnie bardziej zależy nam na jego umiejętnościach pedagogicznych. Oczekuje się od nauczycieli coraz lepszego przygotowania i wykazania się wiedzą z zakresu nauczania przedmiotu, jak i dydaktyki. Za skutecznych nauczycieli uważa się takich, którzy rozumieją naukowe podstawy nauczania, umieją posłużyć się repertuarem najlepszych sposobów i metod nauczania, zdolnych do refleksji i rozwiązywania problemów oraz traktujących uczenie się nauczania jako proces trwający przez całe życie zawodowe².

Model osoby nauczyciela jest odzwierciedleniem rozwoju społeczeństwa i wynika z charakteru panujących stosunków społeczno-politycznych. Ta społeczna zależność sprawia, że nauczyciel znajduje się w coraz to zmieniającej się i nowej sytuacji. Nauczyciel, który był jedynym źródłem wiedzy, staje się przewodnikiem w świecie wiedzy i wartości, pomocnikiem w poszukiwaniu sensu i rozumieniu świata kultury i symboli. L. Kupaj i W. Krysa zauważają, że do szkół przychodzą „nowoczesne dzieci”, które potrzebują nowoczesnych nauczycieli³. Zdaniem autorek nie oznacza to jednak, że obecni nauczyciele muszą się przekwalifikować. Nauczyciel powinien być partnerem w relacjach z uczniami, uwalniać potencjał swoich wychowanków, rozwijać ich kreatywność, kierować umiejętnością zdobywania przez nich wiedzy, dawać im do ręki praktyczne sposoby samodzielnego rozwiązywania problemów, odkrywać ich nieograniczone możliwości⁴. Podobną postawę reprezentuje J. Szempruch, która, kreując obraz nauczyciela, zwraca uwagę na potrzebę jego działań mających na celu rozwijanie samodzielności uczniów, ich aktywności, innowacyjności i komunikacji, ale również umiejętność gromadzenia różnych technik analizy i oceny informacji związanych z przetwarzaniem i stosowaniem wiedzy⁵.

Powszechność kształcenia oraz rozwój oświaty w Polsce szczególnie w ostatnich latach sprawiły, że przed szkołą i nauczycielami stawia się coraz to nowe i większe zadania. Dokonujące się w szkolnictwie przemiany wpływają także na to, że wiele uwagi poświęca się osobie nauczyciela, wobec którego zwiększają się oczekiwania zarówno ze strony przełożonych, jak i, a może należałoby powiedzieć przede wszystkim, ze strony rodziców.

2 R. Arends, *Uczymy się nauczać*, WSiP, Warszawa 1995, s. 377–378.

3 L. Kupaj, W. Krysa, *Kompetencje coachingowe nauczycieli. Jak rozwijać potencjał ucznia w szkole*, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014, s. 12.

4 Tamże, s. 12.

5 J. Szempruch, *Pedeutologia: Studium teoretyczno-pragmatyczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013, s. 82–88.

Wymagania stawiane nauczycielowi XXI w. powodują, że nie wystarcza, by w swojej pracy opierał się wyłącznie na intuicji, własnych upodobaniach czy potocznej mądrości. Współczesny nauczyciel ma obowiązek posługiwać się sposobami, których skuteczność została dowiedziona i podobnie jak przedstawiciele innych profesji – lekarzy, prawników, architektów – obowiązuje go utrzymanie uznanych standardów zawodowych⁶. A. Domagała-Kręcioch i B. Majerek, powołując się na J. Femiak, uważają, że przed nauczycielem XXI w. stoją dwojakiemu rodzaju wyzwania: nauczyciel musi mieć nie tylko odpowiednią wiedzę merytoryczną, ale także kompetencje komunikacyjne. „Nauczyciel budujący relacje z uczniem, powinien być jednocześnie wrażliwy, empatyczny, uważny, a także uporządkowany, zdecydowany, powinna go cechować umiejętność wprowadzania zasad funkcjonowania klasy i, co ważne, przestrzegania ich”⁷.

Nauczyciel, aby dobrze wykonywać swoje zadanie, czyli uczyć i wychowywać, musi posiadać takie umiejętności, jak umiejętność rozwiązywania konfliktów, dawanie dzieciom poczucia bezpieczeństwa, tworzenie zgranego zespołu, motywowanie uczniów do nauki. W dążeniu do osiągnięcia postawionych sobie celów nauczyciel powinien jasno i jednoznacznie wyrażać swoje oczekiwania i intencje, ale też musi być gotowy zrozumieć intencje ucznia. Warunkiem efektywnego działania jest umiejętność skutecznego porozumiewania, uznana za niezmiennie pożądaną i ważną kompetencję psychologiczną każdego nauczyciela⁸. Do kompetencji psychologiczno-pedagogicznych odwołują się także A. Domagała-Kręcioch i B. Majerek. Autorki uważają, że są one potrzebne nauczycielowi, aby mógł sobie poradzić w sytuacjach nowych, niejednokrotnie konfliktowych. „Nowa rzeczywistość wymusza na nauczycielach działania adekwatne do czasoprzestrzeni, w której przyszło żyć nie tylko im, ale przede wszystkim ich wychowankom i podopiecznym”⁹.

K. Konarzewski uważa, że nauczyciel powinien „[...] skutecznie nauczać, ale nie stresować, wymagać, ale nie narzucać, utrzymywać dyscyplinę, ale wyrzec się przymusu, być sprawiedliwy, ale w każdym znaleźć coś dobrego, pomagać słabszym i nie zaniedbywać zdolnych”¹⁰. Na podobne cechy wskazuje L. Bronowski, którego zdaniem nauczyciel musi być serdeczny, ale nie pobłażliwy, okazywać dużo zrozumienia dla uczniowskiej niedoskonałości oraz być cierpliwym i dążyć do tego, żeby

6 W. Pająk, *Rola nauczyciela w realizacji procesu edukacji w szkole*, [http:// www.ckp-plonsk.internetdsl.pl/cms/index.php?option=com, pdf](http://www.ckp-plonsk.internetdsl.pl/cms/index.php?option=com, pdf) [dostęp 10.03.2015].

7 A. Domagała-Kręcioch, B. Majerek, *Szkoła jako przestrzeń edukacyjnego (nie)porozumienia*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2014, s. 17.

8 J., Hładuń, *O nauczycielu słów kilka*, „Wieści zamkowe” 1998, nr 2, s. 32–34.

9 A. Domagała-Kręcioch, B. Majerek, *Szkoła...*, s. 24.

10 K. Konarzewski, *Sztuka nauczania, Tom.2*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 148.

uczyć nie poprzez potęgowanie lęku, ale przez partnerstwo¹¹. Listę cech, jakimi powinien odznaczać się nauczyciel, należałoby uzupełnić o uznane przez C. Banacha „cechy idealnego nauczyciela”. Należą do nich m.in. umiejętność kontaktu z młodzieżą i otwartość, poszanowanie godności ludzkiej, dialogowość, umiejętność negocjowania, tolerancja, poczucie humoru¹².

Szybki rozwój techniki na świecie spowodował duży wzrost zagrożeń cywilizacyjnych, a co za tym idzie często mówi się o spadku moralności społecznej. Ma to istotny wpływ na oczekiwania wobec nauczyciela i jego odpowiedzialnej roli w kształtowaniu pożądanych społecznie postaw wśród dzieci i młodzieży.

Jak widzimy, we współczesnej szkole coraz wyraźniej zwraca się uwagę na rolę nauczyciela, któremu stawia się duże wymagania, nie tylko co do jego wiedzy i umiejętności pedagogicznych, ale również co do moralnego poziomu jego własnej osobowości¹³. Nauczyciel coraz częściej znajduje się w trudnej i nietypowej roli, musi szybko reagować na globalne przemiany kulturowe, co nie zawsze pozwala połączyć teorię z pedagogiczną praktyką, czy nowoczesność z tradycjonalizmem. „Fakt ten czyni nauczycieli podmiotami nieustającej krytyki społecznej”¹⁴.

Reasumując, do najbardziej pożądanych cech według społeczeństwa, jakie powinien posiadać nauczyciel, należy: wiedza, przygotowanie merytoryczne, sprawiedliwość i obiektywizm, przyjacielski, partnerski stosunek do młodzieży, dyscyplina, obowiązkowość, kultura osobista itp. Nauczyciel będzie wzorem dla swoich uczniów-wychowanków, jeżeli z jego osobą łączyć się będzie w odczuciu społecznym pozytywny model ludzkiego postępowania.

Duży wachlarz cech, jakie wiążą się z osobowością modelu doskonałego nauczyciela, nie zawsze da się ująć w jedną spójną całość. Często mamy do czynienia z przeciwstawnymi cechami. Jedni oczekują od nauczyciela łagodności, inni uważają, że powinien on być surowy, jedni preferują nauczyciela z poczuciem humoru, inni oczekują od niego powagi, jedni chcą nauczyciela młodego, inni starszego. Zdaniem K. Konarzewskiego zmiany społeczne są zbyt szybkie, a oczekiwania zbyt duże i różnorodne, by w każdym obszarze były możliwe do spełnienia przez nauczycieli. Sytuacja taka powoduje to, że nauczyciel znajduje się na dwóch przeciwstawnych biegunach społecznej oceny, co przekłada się na sposób postrzegania jego roli¹⁵.

11 L. Bronowski, *Moi chłopcy*, „Wieści Zamkowe” 1996, nr 4, s. 8.

12 A. Domagała-Kręcioch, B. Majerek, *Szkoła...*, s. 24.

13 J. Wyderka, *Autorytet nauczyciela...*, http://www.awans.net/strony/nauczanie_pozcatkowe/wyderka/wyderka1.html [dostęp 10.03.2015].

14 A. Domagała-Kręcioch, B. Majerek, *Szkoła...*, s. 24.

15 K. Konarzewski, *Sztuka...*, s. 149.

Metodologia

W oparciu o wyniki przeprowadzonego badania ankietowego, przedstawię cechy nauczyciela, które, zdaniem rodziców i dzieci klas III szkoły podstawowej, są najbardziej pożądane dla tego zawodu. Celem praktycznym jest nakreślenie takich cech osobowościowych i kompetencji nauczyciela, które w istotny sposób są ważne dla rodziców i uczniów klas III szkoły podstawowej. Sformułowano następujące problemy badawcze: Jakie oczekiwania wobec nauczyciela przejawiają badani rodzice i uczniowie? Jak płeć determinuje oczekiwania badanych dzieci i rodziców wobec nauczyciela? Jak wiek determinuje oczekiwania badanych rodziców wobec nauczyciela? Ze względu na podjęte problemy badawcze posłużono się metodą sondażu diagnostycznego. Do realizacji badań wykorzystano technikę badawczą – ankietę. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety.

Ankieta zawiera pytania zamknięte: ankietowani (zarówno rodzice jak i uczniowie) wybierali i zakreślali znakiem „X” cechę nauczyciela, którą uważa za konieczną do pracy z dziećmi w skali od 0 do 5, gdzie 0 oznacza najmniej ważną, a 5 najbardziej ważną oraz pytanie otwarte, które wymagało samodzielnego pisemnego udzielenia odpowiedzi. Ankieta przeprowadzona wśród rodziców i dzieci była anonimowa. Pozwoliło to na swobodne wyrażanie opinii na dany temat i uzyskanie szczerych odpowiedzi.

Badanie przeprowadzono w listopadzie 2014 r. w szkołach podstawowych na terenie województwa podlaskiego.

Badaniem objęto 75 rodziców, w tym 39 kobiet i 36 mężczyzn oraz 47 uczniów klas III: 26 dziewczynek oraz 21 chłopców.

Najwięcej badanych rodziców zarówno wśród kobiet (31%), jak i mężczyzn (36%) było w przedziale wiekowym 35–40 lat.

Respondenci najwyżej ocenili i wskazali na skali 5 punktów następujące cechy nauczyciela: sprawiedliwy (95%), dostrzegający mocne strony dziecka i bezpośrednio informujący o nich (93%), tolerancyjny (92%) oraz otwarty (91%). Oceną najwyższą w przedziale procentowym 80%–89% respondentów wyróżniono cechy: kompetentny, o wysokiej kulturze osobistej, poszukujący dróg dotarcia do dziecka, dostrzegający pojawiające się problemy i bezpośrednio informujący o nich, obiektywny, ciepły, komunikatywny, mądry, kreatywny, obowiązkowy i otwarty.

W przedziale procentowym mniejszym niż 80% najwyższą oceną podanej skali oznaczono: wszechstronnie wykształcony (79%), miły (73%), bezpośredni (72%), wymagający (69%). Cecha zewnętrznego wyglądu nauczyciela (ładny) dla 44% badanych rodziców jest najmniej ważna.

Analiza wyników przeprowadzonych badań empirycznych umożliwiła sformułowanie następujących wniosków (wybrano tylko cechy, które na skali punktowej osiągnęły 5 i 4 punkty):

1. Wszyscy rodzice w nauczycielu najbardziej doceniają: sprawiedliwość, dostrzeganie mocnych stron dziecka i bezpośrednie informowanie o nich, tolerancyjność oraz otwartość. Cecha zewnętrznego wyglądu nauczyciela (ładny) dla grupy badanych rodziców jest najmniej ważna.
2. Kobiety w wieku 40 lat i więcej doceniają w nauczycielu to, że jest miły, kompetentny, o wysokiej kulturze, sprawiedliwy, tolerancyjny, poszukujący dróg dotarcia do dziecka, dostrzegający pojawiające się problemy i mocne strony dziecka, obiektywny, ciepły, mądry, obowiązkowy, sumienny i otwarty.
3. Te same cechy uważają za bardzo ważne kobiety w wieku 35–40 lat, uzupełniając tę listę jeszcze o dwie cechy: wymagający i kreatywny.
4. Zdaniem kobiet 30–35 lat najbardziej pożądane w pracy z dziećmi są cechy: wysoka kultura, sprawiedliwość, tolerancyjność, wymagania stawiane przed dziećmi, bezpośredniość, poszukiwanie dróg dotarcia do dziecka, dostrzeganie pojawiających się problemów i mocnych stron dziecka, obiektywność, ciepło, komunikatywność, mądrość, wszechstronne wykształcenie, kreatywność, obowiązkowość, sumiennność i otwartość.
5. Kobiety w wieku do 30 lat – oczekują w największym stopniu, że nauczyciel będzie: miał wysoką kulturę, będzie sprawiedliwy, tolerancyjny, wymagający, bezpośredni, dostrzegający pojawiające się problemy i mocne strony dziecka, obiektywny, ciepły, komunikatywny, mądry, wszechstronnie wykształcony, kreatywny i otwarty.
6. We wszystkich grupach wiekowych badanych kobiet, cecha zewnętrznego wyglądu „ładny” jest najmniej istotna i ważna.
7. Zdania mężczyzn w różnych grupach wiekowych są bardziej podzielone i oceniane rozbieżnymi ocenami w podanej skali. Mężczyźni w wieku 40 i więcej lat doceniają u nauczyciela wysoką kulturę, to że jest sprawiedliwy, obiektywny i komunikatywny, mądry oraz otwarty.
8. W przedziale wiekowym 35–40 mężczyźni oczekują w największym stopniu, że nauczyciel będzie: sprawiedliwy, tolerancyjny, bezpośredni, poszukujący dróg dotarcia do dziecka, dostrzegający pojawiające się problemy i mocne strony dziecka, obiektywny i mądry.
9. Mężczyźni w wieku 30–35 lat jako najważniejsze cechy uznali: tolerancyjny, poszukujący dróg dotarcia do dziecka, dostrzegający pojawiające się problemy i bezpośrednio informujący o nich, wszechstronnie wykształcony, kreatywny, obiektywny oraz sumienny.
10. Dla najmłodszej grupy mężczyzn (do 30 lat) ważne jest, aby nauczyciel był: miły, bezpośredni, poszukujący dróg dotarcia do dziecka, dostrzegający pojawiające się problemy i mocne strony dziecka, wszechstronnie wykształcony, kreatywny i otwarty.

11. Cecha zewnętrznego wyglądu nauczyciela (ładny) nie jest cechą najważniejszą dla mężczyzn w różnych grupach wiekowych, ale jest bardziej doceniana niż przez kobiety.

Analizując wyniki przeprowadzonych badań wśród uczniów, można stwierdzić, że:

- 1) Prawie wszyscy uczniowie klas III we współczesnym nauczycielu najbardziej doceniają: troskliwość, życzliwość, wyrozumiałość, kreatywność oraz cierpliwość.
- 2) Wygląd zewnętrzny nauczyciela (ładny) dla każdej grupy badanych uczniów jest cechą najmniej ważną.
- 3) Dziewczeta w wieku 9–10 lat doceniają w wychowawcy to, że jest: miły, sprawiedliwy, dostrzegający mocne strony dziecka i bezpośrednio informujący o nich, kreatywny, życzliwy, wyrozumiały. Grupa tych dziewcząt uważa, że przy takiej osobie czują się w szkole bezpiecznie, otrzymują pomoc w dążeniu do wyznaczonego celu oraz z radością i uśmiechem pokonają szkolne niepowodzenia. W przedziale wiekowym 9–10 lat chłopcy oczekują w stopniu najwyższym, że nauczyciel będzie miły, kompetentny, sprawiedliwy, tolerancyjny, bezpośredni, poszukujący dróg dotarcia do dziecka, dostrzegający zarówno problemy jak też mocne strony ucznia, komunikatywny, troskliwy i życzliwy oraz wyrozumiały i cierpliwy.
- 4) Wśród badanych chłopców i dziewcząt klas III cecha nauczyciela wymagającego jest najmniej istotna i ważna.
- 5) Najbardziej nieakceptowaną cechą osobowości występującą u nauczyciela wśród badanej grupy chłopców jest niesprawiedliwość. Innego zdania są dziewczeta. Uważają one, że nauczyciel nie powinien być nudny.

Praca nauczyciela ma dwa aspekty: merytoryczny i moralno-etyczny. Wiąza się z nimi społeczne oczekiwanie i publiczna ocena. Zdaniem zarówno rodziców, jak i dzieci w osobie nauczyciela mniej ważne są cechy, które nie są bezpośrednio związane z kompetencjami zawodowymi, jak bycie ładnym, ciepłym, bezpośrednim czy bycie miłym. W sylwetce nauczyciela, będącej złożonym zespołem cech osobowościowych, na pierwszy plan należy wysunąć najważniejszą wartość – dobro dziecka, odpowiedzialność za jego rozwój i przygotowanie do podejmowania decyzji. Cechy „ukierunkowane na dziecko” doceniane są przede wszystkim przez kobiety w różnym wieku. Ważne są one również, ale w mniejszym stopniu, dla mężczyzn. Doceniana przez rodziców jest rozumiana w szerokim aspekcie komunikatywność nauczyciela w relacjach z rodzicami i indywidualne traktowanie wychowanków.

Bibliografia

- Arends R., *Uczymy się nauczać*, WSiP, Warszawa 1995.
- Bobrowski K., Pisarska A., Ostaszewski K., Okulicz-Kozaryn K., *Znaczenie kultury i klimatu szkoły dla wyników nauczania oraz spostrzeganego przez nauczycieli nasilenia zachowań problemowych wśród uczniów*, „Edukacja” 2012, 4 (120).
- Bronowski L., *Moi chłopcy*, „Wieści Zamkowe” 1996, nr 4.
- Domagała-Kręcioch A., Majerek B., *Szkoła jako przestrzeń edukacyjnego (nie)porozumienia*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2014.
- Hładuń J., *O nauczycielu słów kilka*, „Wieści Zamkowe” 1998, nr 2.
- Konarzewski K. (red.), *Sztuka nauczania*, t. 2: *Szkoła*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Kupaj L., Krysa W., *Kompetencje coachingowe nauczycieli. Jak rozwijać potencjał ucznia w szkole*, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014.
- Pająk W., *Rola nauczyciela w realizacji procesu edukacji w szkole*, <http://www.ckpplonsk.internetdsl.pl/cms/index.php?option=com, pdf> [dostęp 10.03.2015]
- Szempruch J., *Pedeutologia: Studium teoretyczno-pragmatyczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.
- Wyderka J., *Autorytet nauczyciela*, http://www.awans.net/strony/nauczanie_poczatkowe/wyderka/wyderka1.html [dostęp 10.03.2015].

Expectations of parents and students in grades III school in relation to the teacher

(Summary)

According to the National Association for the Education of Young Children, the most important characteristic for teachers of early childhood development is enthusiasm and passion for children. Working with young children all day takes huge measures of patience. In this article I will present what qualities recognized teachers, parents and students as the most important.

Keywords: public expectations, teacher, teacher characteristics.
